

Liliana-Maria Popa

Ioan-Nicolae Popa

VASILE AARON

1780-1821

Studiu monografic

Seria restitativă VASILE AARON

În această serie au mai apărut volumele:

1. Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, *Vasile Aaron. 1780-1821. Studiu monografic*, ediția I. Prefață: prof. univ. dr. Iacob Mârza. 426 p. Bibliografie, indice de nume. Editura InfoArt Media, Sibiu, 2011.
2. Vasile Aaron, *Patima și moartea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos*, Ediție îngrijită și studiu introductiv: Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa. Prefață: prof. dr. Ioan Chindriș. 206 p. Bibliografie, glosar. Editura InfoArt Media, Sibiu, 2012.
3. Vasile Aaron, *Scrieri antume 1806-1821*. Ediție îngrijită și studiu introductiv: Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa. 266 p. Bibliografie, indice de nume. Editura Curs, Cluj-Napoca, 2013.
4. Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, *Vasile Aaron. Scrieri juridice inedite*. 228 p. Studiu introductiv, bibliografie. Editura Curs, Cluj-Napoca, 2014.
5. Vasile Aaron, *Patima și moartea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos*, ediția a II-a revăzută. Ediție îngrijită și studiu introductiv: Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa. Prefață: prof. dr. Ioan Chindriș. 250 p. Bibliografie, glosar. Editura Curs, Cluj-Napoca, 2015.
6. Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, *Vasile Aaron - Miracole mitologice și învățături moral creștine. Versurile din manuscrisul de la Rășinari*. 224 p. Studiu introductiv, bibliografie, glosar. Editura Curs, Cluj-Napoca, 2015.
7. Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, „*Viața omului, ca floarea câmpului...*”. *Vasile Aaron - Reporta din vis*, 294 p. Istorie, studiu introductiv, note, text, indice și glosar, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2016.
8. Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, *Povestea primei traduceri a Eneidei în limba română - Vasile Aaron, 1805*. 350 p. Studiu introductiv, text, note, indice și glosar, Cuvânt înainte: P.S. Episcop dr. Virgil Bercea, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2017.

Liliana-Maria Popa

Ioan-Nicolae Popa

VASILE AARON
1780-1821
Studiu monografic

Ediția a II-a,
revăzută și adăugită

Prefață de prof. univ. dr. Iacob Mârza

© 2021 LILIANA-MARIA POPA, IOAN-NICOLAE POPA. Toate drepturile rezervate.

Editori: Monica Hriscu, Mariana Mitroi

Indice de nume: Andreea Lupșa

EDITURA ARMANIS

Editură acreditată de Consiliul Național al Cercetării Științifice la categoria C, domeniul Istorie și studii culturale

Str. George Barițiu nr. 5-7, 550178 Sibiu, România

tel. 0 269-210551, editura.armanis@gmail.com

www.armanis.bjastrasibiu.ro

EDITURA CURS

Al. Padin nr. 12 apt. 35, 400508 Cluj-Napoca, România

tel. 0727-305103, contact@edituracurs.ro

www.edituracurs.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Popa, Liliana Maria

Vasile Aaron : 1780-1821 : studiu monografic / Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa. -

Ed. a 2-a. - Sibiu : Editura Armanis ; Cluj-Napoca : Curs, 2021

Conține bibliografie. - Index

ISBN 978-606-069-052-8

ISBN 978-606-9685-22-8

I. Popa, Ioan-Nicolae

821.135.1.09

Țiparul: SC Mega Print SRL, Cluj-Napoca

PRINTED IN ROMANIA

Cuprins

Prefață.....	7
Notă asupra ediției.....	12
O ediție a II-a? De ce?.....	15
Argument. Omul și epoca.....	21
De neamul Aroneștilor.....	33
De la Aron Vodă la Aroneștii de Bistra.....	33
Aroneștii de la poalele Țuțumanului.....	46
Vasile Aaron – repere biografice.....	59
Sibiul la răscruce de veacuri.	
Oameni, cărți, evenimente.....	83
Vasile Aaron, avocat al românilor.....	109
Lucrările cu caracter juridic.....	142
Vasile Aaron – literatul.....	153
Scrierile ocazionale.....	156
Traducerile din clasicii latini Ovidiu și Vergiliu.....	181
<i>Patima Domnului</i>	208
<i>Leonat și Dorofata</i>	231
<i>Anul cel mănos</i>	242
<i>Istoria lui Sofronim</i>	251
<i>Reporta din vis</i>	257
În loc de concluzii.....	283
Anexe.....	287
Ilustrații.....	303
Glosar.....	314
Indice de nume.....	323
Fonduri de arhivă cercetate.....	331
Bibliografie.....	332
Summary.....	341
Contribuții la întregirea bio-bibliografiei „Vasile Aaron”.....	343

Memoriei părinților noștri

preot Iosif Mihălțean (1903-1989)

și Maria n. Mărginean (1903- 1995)

Alexandru Popa (1906-1974)

și Maria n. Bocșa (1906-1991)

PREFAȚĂ

Cine deschide monumentală lucrare a lui G. Gălinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Al. Piru, București, Minerva, 1982), lecturând incitantul capitol *Descoperirea Occidentului, 1779-1826. „Clasicii” întârziți*, întâlnește următorul paragraf: „Am putea spune că prin Vasile Aaron și Ion Barac abia începe în poezia română faza medievală, aceea a prefacerii materiei evanghelice și clasice. Acum însă timpul era înaintat și se amestecă în opera lor elemente ale veacului XVIII, pe care ei nu-l depășesc. Azi opera lor nu se mai citește și, întru cât îl privește pe Barac, fără dreptate, amândoi au fost niște remarcabili vulgarizatori, vorbind poporului în limba și ritmica lui”. O astfel de sentință, cu judecăți de valoare poate prea severe asupra vieții, activității și operei lui Vasile Aaron (1780-1821), pe care le plasăm la granița dintre Iluminism și Romantism, îndeamnă la alte lecturi și la meditații complementare asupra unei epoci de modernizare și de europenizare a societății și culturii românești din Transilvania la cumpăna veacurilor XVIII-XIX.

Asemenea stare interioară pentru cititor este facilitată, cel puțin din punctul nostru de vedere, de actuala lucrare, concepută de către Liliana-Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa din perspectivă monografică și consacrată feciorului preotului greco-catolic din Glogoveț (sat din vecinătatea Blajului), Vasile Aaron, harnic și inspirat versificator, care a tradus cu plăcere, a imitat și prelucrat cu indiscutabil har, mai ales din literatura clasică latină, fără să ocolească unele izvoare ori texte central-europene. De fapt, pentru profilul cărții, care întrunește calitățile unei academice restitutio, poate în sensul unei „ferestre către ceea ce s-a scris”, dacă suntem de acord cu această idee din gândirea lui Montesquieu, de mare utilitate este mărturisirea autorilor din Nota asupra ediției: „Încercăm, prin această carte, să-i facem dreptate lui Vasile Aaron. Mort la numai 41 de ani, amintirea lui a dăinuit în mintea celor care l-au cunoscut prin faima de avocat care, dacă a acceptat odată un proces, nu se lasă până nu-l câștigă. Și care, la început de secol XIX, nu ezită să invoce

în apărarea clienților săi, cel mai adesea obști românești din sate, argumentele de ordin istoric și politic exprimate în *Supplex*.

A publicat mult și a scris și mai mult, folosindu-se de ritmul poeziei populare chiar și atunci când traducea hexametri, pentru ca lucrările lui să fie receptate de cititorii fără multă cultură, pentru care troheul de 7-8 silabe era singurul ritm cunoscut. A făcut operă de educație culturală și mai ales morală, combătând viciile și ridicând în slăvi virtuțile creștinești”.

Nu este pentru prima dată când Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa se apleacă, îndreptățit și în cunoștință de cauză, asupra vieții, activității și operei lui Vasile Aaron, căci interesul cultural și științific asupra celui care a tălmăcit pentru cititorii români din renumiții poeți latini Ovidiu și Vergiliu, alcătuiind poemul de tip hesiodic *Anul cel mănos. Bucuria lunei* (Sibiu, 1820), datează din deceniul 9 al secolului al XX-lea. Atunci au debutat cercetările, investigațiile și eforturile permanente de valorificare a unor fonduri arhivistice, cum a fost Fondul Magistratul Orașului și Scaunului Sibiu (Seria de acte juridice), la care s-a adăugat – pe parcursul celor trei decenii de documentare, creație și valorificare – participarea la o serie de conferințe, sesiuni științifice ori simpozioane regionale și naționale, prezentându-se aspecte din activitatea și opera scrisă ori tipărită a celui căruia îi datorăm, între altele, fermecătorul text *Istoria lui Sofronim și a Haritei cei frumoase, fiicei lui Aristef, mai marelui din Milet* (Sibiu, 1821), multe din contribuții fiind publicate în reviste de specialitate ori reluate și dezvoltate, în acest stadiu al investigației și valorificării științifice, în prezenta carte, din perspectiva unui studiu monografic, fără ca autorii să aibă pretenția unor cercetări exhaustive. Căci ar trebui să dăm crezare avertizării autorului lui Faust, J. W. Goethe, care nota undeva: „Acolo unde este multă lumină este și umbra mai puternică”! Teoretic și practic, Vasile Aaron, prin viața, activitatea și opera sa, tipărită ori rămasă în manuscris, poate – și trebuie – să ocupe un loc în țesătura ideilor iluministe și romantice, de care erau animați și cărturarii ardeleni la cumpăna veacurilor XVIII-XIX, pe firul unei admirabile demonstrații istorice datorate lui Andi Mihalache, Alexandru Istrate ș.a., în volumul *Romantism și modernitate. Atitudini, reevaluări, polemici* (Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009).

Discursul cultural și istoric, diseminat în paginile lucrării *Vasile Aaron 1780-1821*, propus cititorilor de către Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae

Popa, ne obligă moralmente să credem în actualitatea și în modernitatea principiului enunțat de Publius Cornelius Tacitus, *sine ira et studio quorum causas procul habeo*, având în vedere coerența prezentei cărți. Însă, înainte de toate, autorii de acum rămân credincioși istoriei românilor ardeleni la granița secolelor XVIII-XIX – căci viața, activitatea și opera lui Vasile Aaron o ilustrează în mod convingător! – pentru înțelegerea căreia ei apelează în mod frecvent la izvoare documentare și narrative, mai ales interne, păstrate în fonduri arhivistice din Sibiu, Cluj-Napoca și Alba Iulia, dovedindu-se atașați și de trecutul Bisericii Greco-Catolice, dacă ținem seama de rădăcinile celui care a scris *Praxisul forumurilor bisericesti* (1805), ca o consecință exemplară și particulară a neobositei sale activități de avocat.

Efortul documentar și interpretativ al autorilor, care se dovedesc înțelegători, dar și pasionați asupra vieții, activității și operei lui Vasile Aaron, este așternut în cheia organică a unei cărți actuale și bine argumentate, dar și suficient de moderne, ca o nouă etapă în efortul de valorizare a moștenirii culturale datorate avocatului comunităților românești. Căci această carte, așa cum a fost gândită și așternută pe hârtie, ne incită la întrebări și reflexii, vis-à-vis de istorie, memorie și anumite realități culturale, politice și naționale cu privire directă la istoria românilor ardeleni într-o epocă de mare efervescentă creatoare, cum a fost aceea de la cumpăna veacurilor XVIII-XIX. Aceasta, dacă agreăm sugestia de cercetare, propusă de Al. Zub în provocatorul volum *Clio sub semnul interogației. Idei, sugestii, figuri* (Iași, Ed. Polirom, 2006), potrivit căreia „...istoria se naște din interogație, pune ea însăși, sistematic, întrebări și provoacă mereu la cercetarea domeniului”. În fond, oricare din cele cinci secvențe ale lucrării, care se parcurg cu ușurință, dar și cu profit cultural de către o anumită categorie de lectori, începând cu *Argument. Omul și epoca, De neamul Aroneștilor și Sibiul la răscruce de veacuri. Oameni, cărți, evenimente*, continuând cu *Vasile Aaron – avocat al românilor și Literatul Vasile Aaron* și încheind cu binevenitul *În loc de concluzii*, ridică o serie de interogații și produc cititorului o stare pascaliană, căci întrebarea guvernează domeniul tutelat de zeița Clio, inclusiv cel ilustrat de autorul care a finalizat *Vorbire în verșuri de glume întră Leonat bețivul, om din Longobarda, și întră Dorofata, muierea sa* (Sibiu, 1815).

Nu cred că este de prisos să apelăm la un fragment din finalul concluziv al lucrării semnate de Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa, pentru a

pătrunde în mecanismul interior al cărții consacrate lui Vasile Aaron, pe care o recomandăm cititorilor, cordial și neformal: „Rememorând ce se știe acum despre Vasile Aaron, putem afirma fără nicio rețineră că ceea ce a realizat într-o viață scurtă și în condiții vitrege este mai mult decât meritoriu. Aaron nu a fost istoric, dar în scrierile sale găsim mereu referiri la mitologie, la istoria antichității și la originea latină a poporului nostru. Nu a fost lingvist, dar a susținut cu tărie, în aceeași tonalitate ca ilustrii săi contemporani, ideea latinității limbii române, a vorbit cu convingere despre întinderea ei și despre deosebirile dialectale, a făcut propuneri concrete de înlocuire a caracterelor chirilice cu litere latine. Nu a fost nici dascăl, dar în toate scrierile sale sunt presărate învățături, de la sfaturile privind o viață ordonată după principiile esențiale ale vieții creștine până la povețele adresate celor tineri și zburdalnici și la îndrumările adresate gospodarilor satelor. Nu a fost nici cleric, dar evocarea patimilor Mântuitorului a fost o predică pe înțelesul tuturor cititorilor săi. Nu a fost nici un teoretician, dar este printre primii români care fac trimiteri la specificul artei, la probleme de prozodie. Nu a fost un literat de forță, dar versificările sale s-au dovedit adecvate prin formă și prin conținut nevoilor cititorilor aceluia început de veac, rămânând decenii de-a rândul lectura lor predilectă.

Vasile Aaron nu a avut erudiția lui Micu, nici obstinația realizării unei opere de importanță capitală a lui Șincai, nici forța creatoare a lui Budai-Deleanu. A avut însă o înzestrare nativă spre versificație, pe care a fructificat-o din plin. În plus, a avut spirit practic și, poate, un dram de noroc”.

Cartea Lilianeii Maria Popa și a lui Ioan-Nicolae Popa, așa cum a fost gândită și realizată, dovedește indiscutabil, pornind de la cazul oferit cu prisoșință de viața, activitatea și opera lui Vasile Aaron, aportul românilor ardeleni la încetățenirea curentului romantic și al fenomenului modernității în Transilvania primelor decenii ale secolului al XIX-lea, când se cristalizează conceptul modern de națiune. De altfel, prin atitudinea culturală și științifică manifestată de indiscutabila determinare culturală și științifică a autorilor volumului, grație efortului neîncetat de reevaluare a unei surprinzătoare opere tipărite și manuscrise, din care nu lipsește spiritul critic și polemic, autorii de astăzi dau câștig de cauză inteligenței argumentații și demonstrații asupra romantismului în Țările Române, la care ne invita, în anul 2008, cu generozitatea-i cunoscută, profesorul Paul Cornea, expusă în volumul *Origi-*

---

nile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840, apărut la editura Cartea Românească.

Opera tipărită ori rămasă în manuscris datorată lui Vasile Aaron, în care întâlnim în mod frecvent accente didactico-moralizatoare, a vizat „procopsirea” generală a românilor ardeleni, fără să lipsească o indiscutabilă perspectivă politico-națională, dacă avem în vedere ideile sale despre latinitatea limbii române, romanitatea poporului român și continuitatea sa pe teritoriul fostei Dacia Felix. Sunt doar câteva date și fapte, care i-au asigurat versificatorului și traducătorului originar din Glogoveț un binemeritat loc între intelectualii români din Transilvania de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și din primele decenii ale secolului al XIX-lea, de la Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ion Budai-Deleanu până la Vasile Popp, Paul Vasici și Vasile Fabian Bob. Alături de contemporanii și de urmașii săi întru activitate culturală, politică și națională, la cumpăna dintre Iluminism și Romantism, Vasile Aaron a trudit o viață întreagă, o viață de român, după cum mărturisea la un moment dat, „[...] din dragostea care din țâțele maicii mele o am supt pentru neamul meu”, având convingerea nevoii firești și organice a afirmării românilor în șirul națiunilor Principatului Transilvaniei, deoarece „[...] ca să să procopsască, e de lipsă mișlocirile, privilegiul, slobozenia la învățătură”.

prof. univ. dr. Iacob Mârza

Alba Iulia, 29 octombrie 2011

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Lucrarea de față este o materializare a unor vechi și constante preocupări. Ideea ei ne-a încolțit în minte încă din anii '80 când, întocmind evidența Seriei de acte juridice din fondul Magistratului orașului și scaunului Sibiu, am constatat existența acestui, cam impropriu numit, „fond personal Vasile Aaron”. Ne-au atras atenția, în primul rând, numeroasele documente redactate în limba română cu chirilice. La o privire mai atentă, am remarcat semnăturile. Erau acolo, printre altele, nume de legendă: Samuil Micu, Șincai, Maior... Și era printre cele mai vechi, dacă nu chiar cel mai vechi, dintre fondurile românești din Arhivele Sibiului. Cu peste o jumătate de secol mai vechi decât celebrul fond „Astra”, din care se adăpaseră atâția cercetători.

Am început prin a publica, treptat, câteva scrisori, așteptând momentul când se va putea alcătui un mai cuprinzător studiu monografic. Momentul a venit acum, în acest an, când se comemorează 190 de ani de la moartea lui Vasile Aaron și când, cu generozitatea-i cunoscută, Consiliul județean Alba a acceptat să finanțeze lucrarea pe care o prezentăm cititorilor, în primul rând glogovețenilor, în al doilea rând sibienilor, în al treilea rând cercetătorilor care mai băjbâie încă atunci când scriu despre poetul și traducătorul care a fost Vasile Aaron.

Încercăm prin această carte să-i facem dreptate lui Vasile Aaron. Mort la numai 41 de ani, a rămas în amintirea celor care l-au cunoscut ca un avocat care, dacă a acceptat odată un proces, nu se lasă până nu-l câștigă. Și care, la început de secol XIX, nu ezită să invoce în apărarea clienților săi, cel mai adesea obști românești din sate, argumentele de ordin istoric și politic exprimate în *Supplex*.

A publicat mult și a scris și mai mult, folosindu-se de ritmul poeziei populare chiar și atunci când traducea hexametri, pentru ca lucrările lui să fie receptate de cititorii fără multă cultură, pentru care troheul de 7-8 silabe era

singurul ritm cunoscut. A făcut operă de educație culturală și, mai ales morală, combătând viciile și ridicând în slăvi virtuțile creștinești.

Odată treaba pornită, dificultățile n-au întârziat să apară. Și trebuie să recunoaștem cinstit că, fără ajutorul primit din multe și neașteptate părți, apariția lucrării ar fi fost întârziată cu cel puțin un an. Ne-au ajutat, și le mulțumim și cu acest prilej, tuturor. Mulțumim în primul rând finanțatorului nostru, Consiliul județean Alba, fără bunăvoința și interesul căruia cartea n-ar fi reușit să apară. Mulțumim apoi doamnei primar Astrid Fodor și Serviciului de Urbanism de la Primăria municipiului Sibiu pentru informația despre atribuirea numelui poetului unei străzi, extrapolat apoi la un întreg cartier, pusă la dispoziție cu amabilitate și promptitudine.

Mulțumim apoi, și pe această cale, distinsului domn arhitect dr. Hermann Fabini pentru amabilitatea cu care ne-a acordat prețiosul său sprijin în depistarea domiciliilor din Sibiu ale lui Vasile Aaron.

Mulțumim călduros prof. univ. dr. Iacob Mârza, care ne-a înconjurat cu prietenie și căldură, ne-a oferit sugestii pertinente și, în pofida numeroaselor sale obligații, s-a oferit să scrie prefața acestei cărți, iar apoi doamnei dr. Monica Hriscu, autoarea rezumatului în engleză.

Ne-au ajutat cu bunăvoință și competență, pentru care le mulțumim, prof. Alexiu Tatu, director al Arhivelor Naționale Sibiu, reputatul profesor latinist Ion Mitericiu, heraldistul dr. Constantin Ittu, dr. Claudia Munteanu, medic primar, d-l prof. Martin Bottesch; la fel, prietenul Bujor Cucu. Mulțumim doamnei Doina Copălă, furnizoarea unor date care ne-au permis să actualizăm informațiile despre familia Aroneștilor; și mulțumim mult prietenei Sanda Babeș, care a dactilografiat practic întreg textul lucrării, cu o abnegație de admirat. Mulțumim părintelui protopop Nicolae Popa și părintelui paroh Călin Achim, care ne-au împrumutat, cu amabilitate, cărți.

În ultimă instanță, adresăm mulțumiri, din păcate postum, prietenei și kolegei noastre, doamna Olga Șerbănescu, pentru profesionalismul și amabilitatea cu care a tradus scrisorile în maghiară, limbă inaccesibilă nouă.

Studiul monografic *Vasile Aaron* nu are pretenții de exhaustivitate. Sperăm ca alți cercetători, cunoscători de istorie politică și socială, de drept, de paleografie latină, română și germană, să adâncească studiul nostru, mai ales în direcția activității profesionale a avocatului.

Și sperăm ca acea întrebare care ne-a fost pusă de nenumărate ori „Care Aaron, acela cu cartierul?” să-și găsească, în sfârșit, răspunsul.

Liliana Maria Popa

Ioan-Nicolae Popa

Sibiu, 15 octombrie 2011

O EDIȚIE A II-A? DE CE?

La întrebarea „de ce?”, răspunsul simplu este „pentru că”, urmat de niște eventuale argumente. În cazul de față, simt că este nevoie de puțină istorie, de nițel must de poveste care să facă mai lină curgerea motivației seci la care aș fi putut recurge.

Ideea alcătuirii unui studiu despre Vasile Aaron, poate nu în modalitatea și de amploarea monografiei apărute în anul 2011, a mocnit în mintea noastră multă vreme, încă de când soția mea s-a aplecat cu ceva mai multă atenție asupra documentelor păstrate la Sibiu în fondul arhivistic *Vasile Aaron*, constatând că ele conțin informații relevante privitoare la viața și la activitatea acestui cvasinecunoscut intelectual român din perioada iluminismului transilvănean. Pentru ca ideea să fie concretizată a fost nevoie de foarte mult timp ca ea să dospească așa cum se cuvine și să beneficieze de o conjunctură favorabilă pentru a fi pusă în lucrare. Aceasta s-a petrecut după ce amândoi am atins limita de vârstă obligatorie a slujirii la jupânul Stat și am scăpat de împovărătoarele îndatoriri ale serviciului, obținând răsplătirea prin legiuitele pensii, micșoare, e drept, dar îndestulătoare pentru cineva obișnuit să-și drămuiască mult-puținul de care dispune fără să privească invidios în curtea vecinilor, fără să tânjească după ce nu poate avea, mulțumit doar că în sfârșit poate să se ocupe de lucrurile pe care și le-a dorit de atâta vreme.

A mai fost nevoie de un răgaz, până când soția (oare corect ar fi să spun *partenerul meu de toate cele?*) a reușit să vadă terminată o carte despre anumite aspecte istorice ale vieții culturale a Sibiului, așa cum fuseseră oglindite în documentele vremii, majoritatea inedite, informații pe care le adunase în deceniile petrecute în colbul manuscriselor din arhiva sibiană, dar pe care nu le putuse valorifica în condițiile stricte impuse de îndatoririle cotidiene presante. Când, după o trudă pe care eu o socotesc epuizantă și demnă de toată aprecierea, cartea¹ a văzut lumina tiparului și am reușit să achităm cota-parte

---

1 Liliانا Popa, *Oameni și cărți în Sibiul de altădată. Tipografi și tiparnițe, bibliofili și biblioteci, librari și librării în mărturia documentare*, Editura Schiller, Sibiu, 2010.

a cheltuielilor de editare, provenită din neonorarea unei promisiuni ferme de finanțare dintr-o sursă externă, ne-am văzut oarecum eliberați de obligații, am socotit că este momentul să atacăm domeniul mereu și mereu amânat. Așa a început aventura descoperirii adevăratului Vasile Aaron.

Aventura s-a desfășurat pe două planuri/ fronturi. Unul, foarte important, al găsirii, descifrării, transcrierii (traducerii, în foarte multe cazuri) și studierii atente a documentelor de arhivă, pentru depistarea informațiilor utile despre existența avocatului literat la Sibiu. Celălalt, al documentării în bibliotecă, acțiune detectivistică foarte dificilă în condițiile precarității bazei bibliografice și a greutății de a găsi toate sursele de informare editate, la îndemână într-o bibliotecă universitară cu tradiție, dar greu accesibile într-un oraș precum Sibiul, unde totul părea a se învârti în jurul moștenirii ASTREI și a aștrilor, mai nou înlocuită cu penele de păun ale emblemei de *capitală culturală*. Nu de orice fel, ci *europeană*! Pe parcursul documentării am avut câteva discuții cu regretatul profesor universitar Iacob Mârza care, mărturisind că știe despre Vasile Aaron doar ce au scris personalități precum Călinescu sau Piru, s-a arătat interesat de elementele evidențiate pe parcursul cercetărilor noastre și ne-a încurajat să perseverăm. Mai mult decât atât, când textul monografiei a fost pus pe hârtie, ne-a felicitat și a răspuns fără ezitare rugămintii noastre de a scrie o prefață, dându-i astfel girul prestigiului numelui său de recunoscut cercetător al culturii iluminismului transilvănean.

Mărturisesc, am fost mulțumiți că am putut finaliza într-un răstimp rezonabil proiectul alcătuirii monografiei, depășind greutățile întâmpinate și dând la iveală o construcție intelectuală prin care am pus numele avocatului și scriitorului Vasile Aaron în poziția cuvenită pe harta istoriei culturale a Transilvaniei. Și ne-am bucurat că au existat cercetători care au apreciat efortul nostru, scriind despre cartea noastră, într-o vreme de bulversare culturală și de preeminență a politicianismului agresiv. Cred că cea mai adecvată formulă de prezentare a cărții noastre îi aparține criticului George Neagoe, care aprecia că am reușit să oferim istoriei literare acele informații necesare prin care i-am conferit lui Vasile Aaron o identitate, transformând un oarecare nume pierdut printre multe altele din perioada iluminismului transilvănean într-un personaj viabil, cu existență distinctă și cu activitate bine definită, diferită de a celorlalți intelectuali români ai vremii.²

2 George Neagoe, *Vasile Aaron. De la nume la personaj*, în *Cultura*, nr. 6, 2013, București.

Satisfacția publicării monografiei din 2011 a pornit să se dilueze în anii următori, când am purces la etapa următoare a acțiunii de relevare mai amplă și mai aplicată a adevărului despre cărturarul iluminist Vasile Aaron, prin reeditarea tipăriturilor acestuia și prin tipărirea în volume onest alcătuite a lucrărilor rămase în manuscris, cele care s-au păstrat, miraculos am putea spune, dar asupra cărora nimeni nu s-a aplecat cu suficientă atenție, pentru a le pune pe deplin în valoare. Este o nedreptate care i s-a făcut lui Vasile Aaron, dacă ne raportăm la tratamentul de care au avut parte câțiva dintre contemporanii săi, elogiați pentru lucrările rămase în manuscris, a căror valoare intrinsecă a fost recunoscută după decenii, dar care în epocă nu au însemnat nimic sau mult prea puțin. Să ne gândim că Ioan Budai-Deleanu a fost descoperit foarte târziu, că nu publicase nimic original în timpul vieții, dar a ajuns în paginile istoriilor literare pentru valoarea scrierilor sale din diferite domenii, rămase în manuscris, fără a se insista pe realitatea că ele nu avuseseră nicio influență în epocă, nici ca elemente de influențare a gândirii intelectualilor contemporani, nici de ridicare a nivelului cultural al mulțimii românilor din Imperiu. Să ne amintim că marile scrieri ale lui Samuil Micu și cele ale lui Gheorghe Șincai nu au ajuns la cunoștința publicului larg decât foarte târziu, când au servit doar ca obiect de studiu pentru specialiștii preocupați de studiul istoriei ideaticii iluministe românești transilvănene. Privind lucrurile în acest context, contribuția lui Vasile Aaron la ridicarea culturală a mulțimilor este incontestabilă. Aș fi curios dacă s-ar găsi cineva care să găsească vreo carte cu versuri din acele îndepărtate vremuri care, după mai bine de un secol, să conțină o mărturie de prețuire apropiată de însemnarea de pe un exemplar din *Patima și moartea Domnului*, făcută de o femeie din Săliștea Sibiului, care, în 1937, își avertiza urmașii să nu gândească să înstrăineze volumul! M-a impresionat mărturia lui Ioan Lupaș despre mama analfabetă a lui Ion Agârbiceanu, care memorase versuri din scrieri ale lui Aaron, precum *Leonat și Dorofata*, pe care, în răgazuri de relaxare familială, le reproducea spre bucuria și pentru îndrumarea copiilor. Și am fost uluit să aflu de la un cunoscut cercetător al circulației cărții vechi românești din zona Silvaniei că, pe la începutul anilor 1950, în casa părintelui unui prieten al său exista un exemplar din acea *Vorbire în verșuri de glume (...)*, pusă pe hârtie de tânărul Vasile Aaron la începutul secolului al XIX-lea, și că *nesăratele* versuri ale lui Aaron, blamate de esteți, au rămas în memoria unui copil, așa cum sunaseră

ele, cu decenii în urmă, rostite de părintele său. Eu nu pot să nu mă gândesc la vorba aceea bătrână despre asemănarea dintre cuvinte și bani, despre valoarea de întrebuințare, și să zic și eu că în aprecierea unei scrieri ar trebui luat în considerare și impactul ei social-cultural.

Încercând să explic sensul afirmației despre diluarea satisfacției trăite la apariția primei ediții, voi porni de la faptul că cercetările efectuate în perioada ulterioară, când am reușit să avem sub ochi toate scrierile lui Aaron în acțiunea restitativă de reeditare a lor, pe care am socotit-o obligatorie, au relevat breșe în construcția monografiei din 2011. Nu esențiale, ceva fisuri logice, ceva nepotriviri pe ici-colo, mici erori de interpretare, anumite omisiuni, lucruri pe care le-am corectat în prefetele celor șase volume dedicate lui Aaron ulterioare monografiei. Unele erori au provenit din faptul că în cursul perioadei de adunare a informațiilor nu cunoșteam încă temeinic textele lui Aaron. Dincolo de acestea, întristător a fost faptul că sursele documentare în care am avut foarte mare încredere ne-au împins spre afirmații eronate, căci nume mari ale istoriei literare au scris fără grija unei studieri atente a operei editate a lui Aaron și fără să acorde atenția necesară manuscriselor acestuia. Prea târziu am observat că, în unele cazuri, cercetători consacrați au dat verdicte fără a parcurge textele în cauză, (de, scrieri minore, nu merită să ne batem capul cu ele), preluând formulări ale pedecesorilor. Din păcate, unele dintre ele se regăsesc și în textul monografiei din 2011, care devine astfel sursă de informații eronate.

Sunt, toate acestea, elemente care ne-au îndemnat să purcedem la scoaterea unei ediții a doua a monografiei, cu necesarele corecturi și adăugiri, care să ofere o imagine cât mai apropiată de realitate a celui pe care l-am numit *luminătorul* Vasile Aaron. Adăugăm și faptul că prima ediție, finanțată de Consiliul județean Alba, a apărut într-un tiraj mic, insuficient pentru a ajunge la îndemâna tuturor celor care ar fi putut fi interesați de personalitatea intelectualului iluminist dat românilor de satul Glogoveț din apropierea Blăjului. Poate că o ediție a II-a, răspândită în rândul intelectualilor vremii noastre, va ajuta la o mai bună cunoaștere atât a cărturarului de la a cărui plecare în veșnicie s-au împlinit în august 200 de ani, cât și a vremurilor, încețoșate pentru noi, în care a trudit pe acest pământ. Poate că astfel vor fi tot mai puțini comentatorii care își vor lua informațiile de pe rețelele de socializare, păstrătoare fidele a informațiilor eronate perpetuate prin ani și răspândite continuu

de unii și de alții, adăpați doar la izvoarele adesea tulburi ale internetului și alergici la tușul negru al paginilor tipărite.

S-ar fi cuvenit, credem, ca o nouă ediție a monografiei să fie o rescriere, o transformare esențială a textului inițial. Nu ne-am simțit capabili să facem acum un asemenea efort: nici timpul, nici timpurile nu erau prielnice pentru a purcede la o demolare și la o construcție nouă. Am purces așadar la revizuire și la adăugiri, atât cât ne-au îngăduit împrejurările. Loc de mai bine a rămas destul și ne rugăm Creatorului să dea gândul cel bun unor tineri să aprofundeze ceea ce am început noi și să vină cu lucruri noi, ca informație și ca interpretare, substanțiale pentru cunoașterea personalității lui Vasile Aaron și a locului ocupat de el în epoca iluminismului românesc. Ceea ce am făcut noi acum este doar un modest omagiu adus „luminătorului” transilvănean Vasile Aaron în anul bicentenarului trecerii lui la cele veșnice.

Ioan-Nicolae Popa

Sibiu, 7 septembrie 2021

ARGUMENT. OMUL ȘI EPOCA

Pornit din micul sat românesc cu numele Glogoveț, ascuns printre dealurile râpoase prăvălite spre lunca Târnavei Mari, Vasile Aaron a crescut, ca atâția fii de preoți din generația sa, cu învățăturile care se puteau câștiga la școlile greco-catolice ale Episcopiei Blajului și la cele din capitala principatului, de la Cluj. Așezat cu slujba în Sibiul care i-a oferit adăpost până la prematurul său sfârșit, survenit la doar 41 de ani, Vasile Aaron este o ilustrare perfectă a ceea ce îndeobște se numește „un mare nedreptățit al istoriei”. Contemporan și apropiat al fruntașilor Școlii ardeleni, literat fecund și avocat faimos la acele începuturi de secol XIX, un „om epocal”, la care românii priveau „ca la un luceafăr”, după cum scria peste ani un reprezentant al ASTREI, după moarte a trecut rapid în uitare. Scrierile i s-au retipărit mereu, dar fără ca editorii să-i menționeze numele, care astfel, încet-încet, s-a șters din memoria cititorilor. Spre sfârșitul secolului nu se mai știa despre el aproape nimic. În 1896, când, sub auspiciile ASTREI, se pregătea apariția *Enciclopediei române*³, reputatul cărturar blăjean Augustin Bunea îi scria lui Cornel Diaconovici că nu a găsit alte informații despre Vasile Aaron, decât că „ar fi scris un panegiricum în onoarea episcopului Vulcan” și, în consecință, nu poate elabora materialul pentru *Enciclopedie*. Articolul despre Vasile Aaron a apărut totuși, sub semnătura lui Mihai Străjanu, dar nici acest harnic dascăl ardelen nu a putut oferi cititorilor decât ceea ce scrisese în *Lepturariul* său profesorul cernăuțean Aron Pumnul, cu trei decenii în urmă. Și, în esență, tot la aceste sumare informații se vor mărgini și următorii bio-bibliografi ai poetului-avocat.

Regretabil este faptul că acum nici măcar acele foarte puține lucruri despre Vasile Aaron, menționate în dicționarele de specialitate sau în enciclopedii, nu mai sunt cunoscute – și nu doar de către marele public. Ar fi de așteptat ca la Sibiu, unde un cartier relativ nou și destul de întins îi poartă

---

3 Prima enciclopedie românească, apărută între 1898 și 1904, în trei volume, sub coordonarea lui Cornel Diaconovici.

numele și unde se bate mereu monedă pe cunoașterea istoriei, a culturii și a tradiției locale, toată lumea să știe măcar esențialul despre Vasile Aaron. Un sondaj de opinie efectuat în urmă cu niște ani, la sugestia noastră, de un ziar local⁴, dovedește însă contrariul. Majoritatea celor abordați de ziaristi au declarat că nu știu. Dintre cei care s-au încumetat să răspundă, unii l-au declarat „revoluționar”, „istoric”⁵, „o personalitate”, „luptător de la 1848”; alții „un român care și a făcut studiile în America” sau „un țăran din Glogoveț”. Și mai trist este faptul, demonstrat nu numai de sondajul amintit, ci și de discuții purtate astăzi, că în mentalul colectiv sibian persistă ideea că numele cartierului de blocuri din partea de răsărit a orașului a fost dat de comuniști. Unii dintre interlocutori au presupus chiar că Vasile Aaron a fost un luptător în ilegalitate, trecut astfel în nemurire. E adevărat că acest cartier, cu o faimă cândva nu prea strălucită, a prins contur în anii comunismului, prin 1975-80, dar numele este mai vechi. A aparținut unei străzi mărginașe din zonă, iar extrapolarea lui nu a fost considerată inoportună, de vreme ce Aaron era definit cu sintagma „poet popular”. Numele acelei străzi nu a fost acordat în perioada comuniștilor, ci înainte ca ei să preia efectiv puterea. În primăvara anului 1947, municipalitatea sibiană a decis să modifice nomenclatorul stradal al orașului, curățindu-l de numele cu sonoritate germană, considerate nepotrivite cu mersul vremii. În consecință, au fost schimbate 42 de nume de străzi, cele mai multe aparținând unor personalități de seamă ale istoriei comunității săsești. Ele au fost înlocuite cu nume ale unor personalități „progresiste” sau care evocau evenimente „revoluționare”. Astfel, strada Altemberger a devenit Horatius, Benigni – Ștefan Gheorghiu, Bielz – Prometeu, Piața Huet – Piața Grivița, Haller – Nicolaus Copernic, dr. Lindner – Băii, Krafft Carol (*sic*) – Darwin, Sebastian Hann – Friedrich Engels, iar Soldisch – Elena Văcărescu. Concomitent, au fost schimbate și numele românești care „nu mai cadrau” cu noile vremuri: Călugărul Sofronie a devenit Euripide,

---

4 Sânziana Abrudan, Adelaida Ionescu, Francesca Moraru, *Cine a fost Vasile Aaron?*, în Evenimentul sibian, anul V, nr. 618, 26 septembrie 1995, p. 2.

5 Foarte mulți dintre respondenți și chiar unii dintre interlocutorii noștri de azi pun semnul egalității între Vasile Aaron și istoricul Aron Florian (1805-1887) sau, măcar, îi consideră ca făcând parte din aceeași familie, greșeală pe care o fac chiar și autorii unor lucrări cu pretenții. În realitate cel din urmă, originar din Rod, are numele de familie Florian, fiind fiul preotului greco-catolic Ioan Florian, și nu a avut nicio legătură, nici de rudenie, nici de altă natură, cu avocatul.

Curtea Călugărilor – Sofocle, Promenada Marele Voievod Mihai – Ioan Popovici Bănăţeanu. În lista străzilor cu denumire schimbată în 1947, la numărul 12 figurează strada Frankenstein, care primeşte numele lui Vasile Aaron, explicaţia succintă fiind că Aaron „a fost scriitorul celui dintâi tratat de drept”. Această formulare ne îndreptăţeşte să credem că din comisia de propuneri pentru stabilirea nomenclaturii stradale a făcut parte şi un jurist care cunoştea informaţia apărută într-un articol de ziar din 1941, sub semnătura cercetătorului Semproniu Lupaş⁶, despre acest aspect necunoscut al activităţii lui Aaron.

Atribuirea numelui său unei străzi din Sibiu a însemnat un act reparatoriu. Nu putem însă să nu remarcăm nedreptatea căreia, prin această măsură, i-a căzut victimă cel „eliminat”. Căci Valentin Frank von Frankenstein – trebuie să spunem pentru cei mai puţin familiarizaţi cu istoria Transilvaniei în general şi a Sibiului în special – nu a fost nici vreun fascistoid, nici vreun reacţionar, ci o ilustră figură a Sibiului secolului al XVII-lea. Adevărat erudit, poet şi traducător, cu funcţii importante în administraţia vremii (a fost comite al saşilor), a trăit între 1643 şi 1697 şi este, printre altele, autor al unor versuri româneşti – o traducere de maxime ovidiene, datorită căreia a intrat definitiv în istoria literaturii noastre. Prin această primă tentativă de transpunere a lui Ovidiu în limba noastră, o timidă încercare de versificaţie românească, spiritul cărturarului sas se întâlneşte cu cel al lui Vasile Aaron, primul poet român care şi-a încercat puterile în a da haină românească *Metamorfozelor* marelui poet clasic latin.

Dacă am insistat asupra faptului că astăzi Vasile Aaron este un ilustru necunoscut, am făcut-o pentru a sublinia necesitatea de a se întreprinde cele ce se cuvin pentru ca el să fie aşezat la locul care i se cade în istoria culturală şi politică a românilor transilvăneni. Acest român, contemporan mai tânăr al

---

6 **Semproniu Toma Ioan Lupaş** (1908-1983) a fost primul născut al cuplului Ioan şi Ana Lupaş. După studiile din ţară, la Sălişte şi la Cluj, a urmat cursurile unor prestigioase instituţii de învăţământ superior din Franţa, unde, în 1936, a devenit doctor în drept privat şi economie politică. Din anul 1936 până în 1949 a fost titular al catedrei de drept comercial la Academia Comercială din Cluj, refugiată în anii războiului la Braşov; din anul 1939 până în anul 1952 a lucrat şi ca jurist la Banca Naţională a României. Arestat şi epurat din învăţământ, a trăit din slujbe nepotrivite pregătirii lui intelectuale; a revenit în faţa studenţilor abia în anul 1970, când a obţinut un post didactic la Facultatea de ştiinţe economice a Universităţii Babeş-Bolyai. A decedat la 11 aprilie 1983 la Cluj şi a fost înmormântat în Săliştea natală.

unor faimoși cărturari precum Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior sau Ioan Piuaru-Molnar, se situează alături de ei în lupta pentru afirmarea și emanciparea conaționaliilor, dar pe alte paliere, cu acțiuni imediate și pragmatice în plan literar și juridic. Încercarea noastră din anul 2011, de a oferi celor interesați un studiu monografic, a constituit un prim pas în acest sens, pas care, scriam în urmă cu zece ani, s-ar fi convenit a fi urmat de o reeditare a scrierilor lui.

Alcătuirea unei sinteze care să ofere cititorului imaginea avocatului-poet Vasile Aaron părea ușoară. Există un fond de arhivă care-i purta numele, în fondurile autorităților locale existau acte care îi atestau activitatea, în literatura de specialitate mai veche sau mai recentă existau numeroase referiri la lucrările lui, în oraș existau biblioteci bogate, unde îi puteau fi găsite lucrările.

În realitate, lucrurile s-au dovedit a fi infinit mai complicate. Fondul de arhivă există de fapt și conține, în afara unor acte referitoare la procese, în jur de 1500 de scrisori, din întreaga perioadă petrecută de Aaron la Sibiu. Numai că sunt exclusiv scrisori primite de el de la rude, prieteni și, mai ales, de la clienți, la ale căror probleme se referă cu predilecție, iar trimiterile la viața lui Aaron sunt puține și foarte vagi. Nu se păstrează conceptele scrisorilor de răspuns ale avocatului. Arhive importante, cea a Consistoriului ortodox din Sibiu sau cea a Tablei regale din Târgu Mureș, nu mai există, iar cele din Blaj sau din Cluj au avut și ele mult de suferit în cursul vremii.

În lucrările de specialitate se reiau aceleași date, adesea contrazise de informațiile din documente. Nu există analize pertinente ale lucrărilor lui, unele scrieri par a fi fost studiate și evaluate superficial, aprecierile fiind preluate de la un cercetător la altul și intrate în mentalul colectiv. În bibliotecile sibiene nu se găsesc toate edițiile lucrărilor lui... Aceste elemente sporesc dificultatea misiunii asumate de cercetători din dragoste pentru Sibiu și din respect pentru omul de omenie dat Sibiului de modestul Glogoveț al Blajului.

* * *

Viața și activitatea lui Vasile Aaron pot fi pe deplin înțelese doar dacă le privim în contextul politico-istoric și economico-social al epocii în care a trăit. Transilvania, ca principat autonom, fără nicio legătură cu Ungaria istorică, era administrată direct de Curtea Vienei prin instituții înființate pe parcursul

întregului secol al XVIII-lea. S-a reușit astfel restrângerea treptată a libertăților celor trei Stări privilegiate (ungurii, secuii și sașii) și să limiteze atribuțiile instituțiilor reprezentative ale nobilimii necontribuabile, ale patriciatului sășesc, ale orașenimii înstărite și astfel să întărească puterea centrală, consolidându-se și în Transilvania elementele de coeziune și de unitate ale imperiului. „Acestea erau Coroana și persoana împăratului, catolicismul, armata, instituțiile aulice și funcționarii impuși de împărat în posturile cheie ale structurilor instituționale provinciale, elemente de coeziune statală care trebuiau să ducă la apropierea, omogenizarea și armonizarea diverselor țări și provincii aflate în stadii de evoluție diferită. [...] Factorii politici vienezi au înțeles că forța imperiului stătea în organizarea sa internă, întemeiată pe structurile militare comune și pe loialitatea unui aparat birocratic dacă nu modern, cel puțin modernizat, și în regulile de funcționare a acestei organizări, la care se adăuga Biserica Catolică, misionară prin iezuiții săi în multe din teritoriile nou-dobândite, printre care și Transilvania”⁷.

Fluxul reformator în administrația Imperiului a început o dată cu domnia Mariei Tereza⁸ (1740-1780), modificările impuse în domeniul jurisdicției de ea și de împăratul Iosif al II-lea⁹, care i-a fost coregent și succesor, aducând noi raporturi, moderne, între legalitate și echitate, prin eliminarea unor privilegii conferite de rangul social. „Maria Tereza [...] a încercat constant, din interes fiscal pentru iobagul contribuabil, să-i restrângă jurisdicția seniorială, să-l scoată de sub jurisdicția stăpânului său, oferindu-i pentru prima dată posibilitatea de a se plânga împotriva abuzurilor și, la nevoie, de a se judeca cu propriul stăpân. Nu întâmplător apar acum, la forurile superioare, la Tablele comitatelor, la Guberniu, la Tezaurariat sau chiar la Curtea imperială, purtătorii unor plângeri individuale sau colective”¹⁰.

Perioada în care procesul de reformare a structurilor administrative și juridice ale statului a atins cote maxime a fost domnia lui Iosif al II-lea (1780-1790), monarhul luminat care, pentru a cunoaște nemijlocit realitățile vieții

7 *Istoria românilor*, vol. VI, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 395.

8 **Maria Tereza** (1717-1780) – Fiică a împăratului habsburgic Carol al VI-lea, s-a aflat la cârma imperiului de la moartea acestuia, în anul 1740, până la sfârșitul vieții, în 1780.

9 **Iosif al II-lea** (1741-1790) – Fiu al împărătesei Maria Tereza și al principelui Francisc Ștefan de Lorena (încoronat împărat romano-german).

10 *Istoria românilor*, p. 398.

supușilor săi și pentru a putea acționa în cunoștință de cauză, a călătorit prin toate provinciile Imperiului. În timpul unor astfel de călătorii întreprinse în 1783 și 1786 în Transilvania, Iosif al II-lea a ajuns și la Sibiu, după ce îl vizitase și în calitate de coregent, în 1773¹¹.

Unul dintre cele mai importante acte emise în timpul domniei acestui monarh, interesat să descătușeze energiile latente ale supușilor săi și să promoveze în viața publică nu descendențele ilustre, ci valorile, a fost edictul de toleranță din 1781. Teoretic, acest act „a asigurat nu numai liberul exercițiu pentru toate religiile, ci a ridicat politic și toate restricțiile, îndepărtând discriminările confesionale, în Transilvania pentru credincioșii religiilor nerecepte, în primul rând ortodocși, la numirea în funcții, punând la temelia deciziei de angajare doar capacitatea și meritele personale. Prin aceasta era lărgită aria de recrutare a personalului funcționăresc și era stimulată dezvoltarea fidelității față de stat și împărat a multora dintre supușii până acum marginalizați”.

Această reglementare, cu referire directă la situația de pe Pământul Crăiesc (*Fundus Regius*), a avut drept consecință asigurarea unui echilibru între îndatoririle și beneficiile supușilor. Edictul din 22 martie 1781, prin care Iosif al II-lea, în calitate de stăpân al teritoriului, „aducea cu sine acordarea dreptului de cetățenie și de proprietate în orașele și satele săsești pentru toți locuitorii Transilvaniei, fără vreo distincție”¹², anula dreptul exclusiv de cetățenie al sașilor, statuat prin reglementările discriminatorii în vigoare până atunci.

Beneficiari ai edictului erau în primul rând românii trăitori alături de sași pe Pământul Crăiesc, comunitățile privilegiate ale sașilor văzându-se puternic lezate în rânduielile închistate, stabilite de sute de ani, pe care și le-au apărut consecvent. Se știe că ideea concivilității fusese discutată și în deceniile precedente, fiind întotdeauna combătută vehement de conducătorii Universității Săsești. Edificatoare în privința poziției patriciatului săsesc în această privință ni se pare atitudinea baronului Samuel von Brukenthal¹³, recunoscut ca spirit

11 Evenimentul a fost celebrat prin atribuirea numelui „Zum Römischen Kaiser” hotelului care a avut cinstea de a-l adăposti pe înaltul oaspete, nume pe care îl poartă încă și astăzi.

12 *Istoria românilor*, p. 398.

13 **Samuel von Brukenthal** (1721-1803) – Cea mai cunoscută personalitate a comunității sașilor ardeleni, născut la Nocrich, pe valea Hârțibaciului, cu studii administrative și juridice, a urcat treptat în ierarhia administrativă, de la mărunte funcții în burgul de pe Cibin până la înalta demnitate de guvernator al Transilvaniei, deținută din anul 1777

înaintat, promotor al iluminismului transilvănean. Apărător al privilegiilor sașilor transilvăneni, guvernatorul Brukenthal, fervent susținător al principiului masonic de libertate a indivizilor și de egalitate a lor, este cel care a reușit, în practica acțiunii politice, să amâne aplicarea unui proiect imperial de introducere a concivilității. Într-un raport amplu argumentat, din 1776, adresat Mariei Tereza, el vorbea despre viciile pe care, în cazul unei uniuni cu românii, „masa disproporționat de mare” a acestei „mulțimi covârșitoare și necioplită” le-ar revărsa asupra populației săsești, constituind un pericol real la adresa ordinii publice și a siguranței individuale¹⁴. Aflată pe aceleași poziții și în 1781, Universitatea săsească s-a împotrivit cu îndârjire aplicării edictului lui Iosif al II-lea, astfel că împăratul s-a văzut nevoit să revină în 1782 cu un nou ordin, pentru a se pune în aplicare măsurile referitoare la egalitatea în drepturi a românilor cu sașii.

Edictele de concivilitate, care stipulau că regele e stăpânul, iar locuitorii sunt egali în drepturi, au anulat juridic pretențiile săsești de a fi stăpânii feudali ai teritoriului acordat lor prin Diploma Andreiană. În baza acestui principiu Iosif al II-lea a rezolvat și litigiul dintre Sibiu și Rășinari, în 1786 declarând satul de sub munte comună liberă regească, iar apoi a soluționat plângerile¹⁵ românilor din scaunele Săliște și Tălmaciu, din Poplaca, Chirpăr, Poiana, Sadu, Sighișoara, Șibot, Orăștie etc. „Cu stăruința care îl caracteriza, Iosif al II-lea a reușit treptat să învingă rezistențele, să restrângă vechile «libertăți» exclusiviste săsești și chiar să lichideze dependența unora dintre satele românești [...] față de municipalitatea sibiană. Politic și în perspectivă, măsura aducea o gravă atingere statutului privilegiat al Universității săsești și, practic, a constituit, dacă nu un prim pas, cel puțin o pregătire a acesteia în direcția integrării omogenizatoare în marea structură administrativă și juridică a principatului”¹⁶.

Următorul pas în acțiunea politică absolutistă și unificatoare a Curții vieneze l-a constituit reorganizarea administrativ-teritorială a Transilvaniei, prin

---

până în 1787. A fost colecționar de artă și fondator al muzeului din centrul Sibiului, instituție culturală faimoasă, care îi poartă numele.

14 Vezi Lisa Fischer, *Edenul de dincolo de codri*, Sibiu, Editura Schiller, 2007, p. 58.

15 D. Prodan, *Supplex libellus valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 279

16 *Istoria românilor*, p. 399.

care s-au desființat autonomiile teritoriale istoric constituite, cunoscute drept Pământul Ungurilor, Pământul Secuiesc, Pământul Săsesc. Jurisdicțiile *comitatense* și scăunale, instrumente ale opoziției antireformiste, au fost desființate și comasate în 1783 și 1784 în zece, apoi în unsprezece comitate care lichidau vechile teritorii ale națiunilor politice transilvănene; noile unități administrative, conduse de funcționari imperiali, au devenit astfel simple circumscripții administrative în cadrul statului centralizat, mai modern și mai eficient.

Cursul reformelor iozefine a fost barat de evoluția evenimentelor, nefavorabilă continuării lor. Rezistența la aplicarea lor a fost mai puternică în Transilvania decât în alte provincii, îmbrăcând mai ales forma unei opoziții naționale a nobilimii maghiare și secuiești, la care s-a raliat și patriciatul săsesc, lovit în autonomia și privilegiile națiunii; această rezistență a sporit în ultimii ani ai deceniului, în condițiile externe nefavorabile, când Imperiul avea nevoie de contribuții sporite în militari și provizii din partea provinciei, astfel că activitatea reformistă a împăratului a cedat în ultimii ani ai domniei. „Ostilitatea tot mai accentuată, apoi criza în care a intrat, sub presiunea ei, iozefinismul însuși, mersul nenorocos al războiului, izbucnirea Revoluției franceze, teama de exemplul ei, boala, moartea care se apropia, au învins, în sfârșit, și rezistența împăratului. În fața morții, la sfatul prim-ministrului Kaunitz, cu data de 29 ianuarie 1790, își revocă toate ordinele, cu excepția edictului de toleranță, a ordinelor care reglementau treburile preoțimii și a celor care priveau iobăgimea. Muri apoi, în 20 februarie 1790”¹⁷.

Privilegiații Transilvaniei au primit cu entuziasm decretul de revocare a reformelor iozefine și au trecut la restabilirea situației anterioare, cu revenirea la vechile instituții și la vechea structură administrativ-juridică. Universitatea săsească se reasează în vechea formulă cu nouă scaune (Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Sebeș, Miercurea, Cincu, Rupea, Nocrich, Orăștie) și două districte (Brașov și Bistrița), iar Magistratul orașului își extinde iarăși jurisdicția și asupra scaunului Sibiu. Puținii români care, în condițiile de ostilitate a autorităților săsești, reușiseră să dobândească proprietăți în orașe, devin obiect al presiunilor pentru a renunța la ele, chiar prin răscumpărare. Se cere îndepărtarea funcționarilor români, iar mulți preoți sunt urmăriți ca sprijinitori ai răscoalei lui Horea.

17 Prodan, *Supplex*, p. 285.

Situația creată va declanșa reacția elitelor intelectuale ecleziastice și laice românești. Mergând pe linia deschisă cu decenii în urmă de vajnicul luptător pentru recunoașterea drepturilor istorice ale românilor care a fost episcopul Inochentie Micu-Klein, fruntașii români ai vremii s-au adresat în repetate rânduri Curții vieneze pentru a li se garanta drepturile obținute atât de greu în timp și pentru a se atinge obiectivul urmărit cu asiduitate, acela al recunoașterii politice a națiunii române din Transilvania. Punctul culminant al acestor demersuri îl vor constitui cele două memorii, din 1791 și 1792, pe care episcopii români Ioan Bob¹⁸ și Gherasim Adamovici¹⁹, în numele tuturor românilor transilvăneni, le vor adresa împăratului Leopold al II-lea²⁰ (1790-1792), cerând, în esență, restituirea străvechilor drepturi de care, fără temei legal, neamul românesc a fost deposedat. În baza argumentelor istorico-juridice – dreptul natural, principiile egalității indivizilor ca membri ai societății, preponderența numerică (românii formând două treimi din populația Principatului) și purtarea sarcinilor publice – *Supplex Libellus Valachorum* din 1791, urmat de cel din 1792, formulează programul de revendicări al românilor, care va constitui apoi un îndreptar pentru mișcarea națională românească din prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Rezumat, acest program de revendicări politice prevedea²¹:

– renunțarea la apelativele înjosoare și jignitoare la adresa românilor;

-
- 18 **Ioan Bob** (1739-1830) – Ioan Bob/Bobb/Babb de Copalnic-Monostor, cleric greco-catolic, al șaptelea în lista episcopilor eparhiei de Alba-Iulia și Făgăraș. Cu studii la Cluj, Blaj și Sâmbăta Mare (Târnăvia), a fost hirotonit preot de episcopul Grigore Maior, a fost secretar al acestuia, apoi coordonator al protopopiatelor de la Daia Română și Târgu Mureș. A fost numit episcop de Curtea vieneză în anul 1782, sfințit în 1784, deținând înalta funcție ecleziastică până la sfârșitul vieții, survenit la vârsta de 91 de ani, în 1830.
- 19 **Gherasim Adamovici** (1733-1796) – A fost al patrulea și ultimul ierarh sârb al Episcopiei ortodoxe a Ardealului, cu reședința la Sibiu-Rășinari, ocupând scaunul episcopal în perioada 1789-1796. Numele său a rămas în istorie pentru cele două memorii înaintate Curții de la Viena împreună cu episcopul unit de la Blaj, Ioan Bob, *Supplexurile* din anii 1791 și 1792, prin care se cerea argumentat să fie acordate românilor din Imperiu drepturi egale cu ale celorlalte „națiuni”.
- 20 **Leopold al II-lea** – Succesor al fratelui său Iosif al II-lea, Peter Leopold Joseph din dinastia de Habsburg-Lothringen a deținut tronul Imperiului Habsburgic doar o perioadă extrem de scurtă, din 30 septembrie 1790 până la 1 martie 1792.
- 21 Ap. Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania, 1790-1848*, București, 1980, p. 52.

- repunerea națiunii române în toate drepturile civile și regnicolare, conform locului deținut între națiunile Transilvaniei la 1437;
- egalitatea clerului de ambele rituri, a nobilimii, a orașenilor și țăranilor români cu indivizii de aceeași categorie din celelalte națiuni;
- admiterea românilor în funcțiile publice și reprezentarea lor în dietă în proporție cu numărul populației;
- schimbarea numelor unităților administrative: acordarea de denumiri românești acolo unde românii sunt majoritari, denumiri mixte sau după nume de ape sau cetăți în celelalte, fără trimitere la vreuna dintre națiuni;
- declararea faptului că toți locuitorii principatului, fără deosebire de naționalitate sau religie, se bucură, conform stării și condiției lor, de aceleași drepturi și poartă aceleași sarcini.

Respinse de stările privilegiate ale Transilvaniei, cu rezultate practice minore doar în ceea ce privește situația credincioșilor și a clerului ortodox, refuzându-se în fond orice schimbare care ar fi influențat sistemul politic existent anterior reformelor iozefine, revendicările din cele două *Supplexuri* au intrat însă în dezbatere publică și au devenit programe de acțiune pentru frunțașii mișcării naționale a românilor din perioada următoare, în condițiile dure existente în Imperiu după urcarea pe tron a lui Francisc I (1792-1835)²². Perioada reformistă se încheie, izbucnesc războaiele cu Franța, Curtea are nevoie de stabilitate internă și caută sprijinul politic și economic al stărilor privilegiate, revendicările popoarelor din imperiu trecând pe plan secund.

Ideile *Supplexului*, intrate în conștiința publică și reluate mereu în perioada următoare ca program al revendicărilor românilor transilvăneni, îi erau binecunoscute și lui Vasile Aaron. Când a venit la Sibiu, în 1804, lucrând alături de Aron Budai²³ la Consistoriul ortodox, nu se poate să nu fi cunoscut

22 **Francisc I** (1768-1835) – Fiu al împăratului habsburgic Leopold al II-lea, a urcat pe tronul Imperiului în anul 1792, ca ultimul împărat romano-german al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană (1792-1806), sub numele de Francisc al II-lea, iar din 1804 a domnit cu numele de Francisc I ca primul împărat al Imperiului Austriac (1804-1835). A fost opozant marcant al Franței napoleoniene, iar Austria a devenit statul proeminent al „Sfintei Alianțe” care a stabilit configurația noii hărți a Europei după înfrângerea Franței.

23 **Aron Budai** (1763-1847) – Personalitate puțin cunoscută chiar unor intelectuali din vremea noastră, Aron Budai a fost un nume marcant al istoriei românilor sibieni de la începutul secolului al XIX-lea. Unul dintre cei zece copii ai preotului greco-catolic din

---

memoriul confidențial întocmit de acest fruntaș român și adresat împăratului în acel an.²⁴ Documentul aborda, cu precădere, situația românilor de pe Pământul Crăiesc, aflată în dezbateri la forurile aulice, dar și readucerea în atenția Curții vieneze a problematicii generale românești. El insista asupra gravelor aspecte sociale existente, precum abuzurile suferite de țărănimea din comitate, dar și asupra situației clerului românesc de ambele rituri. Argumentele și soluțiile promovate de acest nou *Supplex* vor fi regăsite în toate petițiile următoare înaintate de fruntașii români pentru drepturi cetățenești, pentru școli, pentru preoți etc, inclusiv în plângerile întocmite de Vasile Aaron pentru locuitorii Sibiului.

Cigmău (Hunedoara), frate al cărturarului Ioan Budai-Deleanu, a făcut studii la Blaj și la Cluj, a avut atribuții administrative subalterne, apoi a ajuns la Sibiu ca secretar al episcopului ortodox sârb Gherasim Adamovici, servind Consistoriul ortodox până aproape de sfârșitul vieții, în calitate de notar consistorial. În același timp a fost și funcționar al Tezaurariatului din Sibiu, urcând în ierarhia instituției, unde a lucrat o jumătate de secol, până la poziția de secretar. Situat în toți acești ani în prim-planul luptei pentru drepturile românilor, Aron Budai este pe nedrept situat acum într-un con de umbră. Ulterior, un ziarist sibian, scriind acum câțiva ani despre Ioan Budai-Deleanu, îi atribuia acestuia date din biografia fratelui său mai tânăr, Aron.

24 Vezi D. Prodan, *Supplex*, 1998, pp. 443-453, și D. Prodan, *Încă un Supplex libellus românesc*. 1804, Cluj, Ed. Dacia, 1970.